

MILLIY IQTISODIYOTGA XORIJIY INVESTITSIYALARNI JALB QILISHNING TASHKILY-IQTISODIY ASOSLARI

O'zbekiston Milliy Iqtisodiy Hamkorlik Uyushmasi boshqaruv kengashi raisi

Fazliyev Farrux Faxriddinovich

fara-0606@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada milliy iqtisodiyotga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari, institutsional omillari va samaradorlik shartlari tahlil qilingan. Xalqaro tajriba, jahon iqtisodiy tendensiyalari va O'zbekiston misolida investitsiya muhitini shakllantirishning ustuvor yo'nalishlari yoritilgan. Shuningdek, investitsion jozibadorlikni oshirishda huquqiy kafolatlar, infratuzilma rivoji, soliq siyosati va davlat boshqaruvi samaradorligining o'rni ilmiy asoslangan. Muallif tomonidan investitsiyalarni jalb qilish jarayonida strategik rejalashtirish va institutsional barqarorlikning ahamiyati yuzasidan takliflar berilgan.

Tayanch so'zlar: xorijiy investitsiya, milliy iqtisodiyot, investitsion muhit, institutsional islohotlar, iqtisodiy o'sish, kapital oqimi, investitsiya siyosati, iqtisodiy barqarorlik.

Annotation: This article analyzes the organizational and economic mechanisms, institutional factors, and efficiency conditions for attracting foreign investments into the national economy. It highlights international experience, global economic trends, and priority directions for shaping the investment environment in the case of Uzbekistan. Furthermore, the role of legal guarantees, infrastructure development, tax policy, and the effectiveness of public administration in enhancing investment attractiveness is scientifically substantiated. The author provides recommendations on the importance of strategic planning and institutional stability in the process of attracting investments.

Keywords: foreign investment, national economy, investment climate, institutional reforms, economic growth, capital flow, investment policy, economic stability.

Аннотация: В данной статье анализируются организационно-экономические механизмы, институциональные факторы и условия эффективности привлечения иностранных инвестиций в национальную экономику. Освещены международный опыт, мировые экономические тенденции и приоритетные направления формирования инвестиционной среды на примере Узбекистана. Также научно обоснована роль правовых гарантий,

развития инфраструктуры, налоговой политики и эффективности государственного управления в повышении инвестиционной привлекательности. Автором даны предложения по значению стратегического планирования и институциональной стабильности в процессе привлечения инвестиций.

Ключевые слова: иностранные инвестиции, национальная экономика, инвестиционная среда, институциональные реформы, экономический рост, поток капитала, инвестиционная политика, экономическая стабильность.

Jahon iqtisodiyoti globallashuv jarayoni chuqurlashib borayotgan sharoitda xorijiy investitsiyalar milliy iqtisodiyotlarning barqaror rivojlanishida muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi va Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiy o'sishning o'rtacha 25–35 foizi to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hissasiga to'g'ri keladi. Xususan, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (FDI) texnologiya transferi, yangi ish o'rinlari yaratilishi, eksport salohiyatining oshishi va raqobat muhitini kuchaytirish orqali iqtisodiyotni modernizatsiya qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Iqtisodiy nazariyada investitsiyalar yalpi ichki mahsulot (YAIM) o'sishining asosiy drayverlaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Klassik va zamonaviy makroiqtisodiy yondashuvlarda kapital qo'yilmalar ishlab chiqarish hajmini oshirish, bandlikni kengaytirish hamda milliy daromadni ko'paytirishning hal qiluvchi omili sifatida baholanadi. Xususan, neoklassik o'sish modelida kapital jamg'arilishi mehnat unumdorligini oshirish orqali iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi, deb ta'kidlanadi. Ushbu modelga ko'ra, investitsiyalar hajmining ortishi ishlab chiqarish quvvatlarining kengayishiga, natijada esa YAIM o'sishiga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, zamonaviy iqtisodiy fikrda endogen o'sish nazariyasi alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur yondashuvga ko'ra, iqtisodiy o'sish faqat kapital miqdori bilan emas, balki inson kapitali, innovatsiyalar, ilmiy-tadqiqot ishlari va texnologiyalar transferi bilan ham belgilanadi. Ayniqsa, xorijiy investitsiyalar orqali yangi bilimlar, ilg'or texnologiyalar va samarali boshqaruv tajribasining kirib kelishi milliy iqtisodiyotning sifat jihatdan yangilanishiga zamin yaratadi. Bu esa uzoq muddatli barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Globallashuv sharoitida xorijiy investitsiyalar nafaqat moliyaviy resurs manbai, balki xalqaro iqtisodiy integratsiyaning muhim vositasiga aylandi. Rivojlanayotgan mamlakatlar uchun to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TTXI) sanoatni modernizatsiya qilish, infratuzilmani rivojlantirish va eksport salohiyatini oshirishda

strategik ahamiyat kasb etadi. Shu bois, investitsiya muhitini yaxshilash, huquqiy kafolatlarni kuchaytirish va tadbirkorlik uchun qulay sharoit yaratish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylangan.

Xorijiy investitsiyalarning milliy iqtisodiyotga ta’siri quyidagi yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi:

- yangi texnologiyalar va boshqaruv tajribasini olib kirish;
- ishlab chiqarish samaradorligini oshirish;
- eksport hajmini kengaytirish;
- ichki bozorda raqobat muhitini shakllantirish.

UNCTAD ma’lumotlariga ko‘ra, 2023-yilda jahondagi umumiy to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmi taxminan 1,3 trillion AQSH dollarini tashkil etgan. Bu ko‘rsatkich global investitsiya oqimlarida muayyan qisqarish tendensiyalari mavjud bo‘lsa-da, rivojlanayotgan mamlakatlar o‘rtasida investitsiyalarni jalb qilish bo‘yicha raqobat tobora kuchayib borayotganini ko‘rsatadi. Shunday sharoitda milliy iqtisodiyotga xorijiy investitsiyalarni samarali jalb etish va ulardan oqilona foydalanish masalasi ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning tashkiliy asoslari quyidagi institutlar va mexanizmlar orqali amalga oshiriladi:

1. Davlat investitsiya siyosati va strategiyasi
2. Investitsiyalarni himoya qilish bo‘yicha huquqiy kafolatlar
3. Soliq va bojxona imtiyozlari
4. Erkin iqtisodiy zonalar faoliyati
5. Davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari

Investitsion muhitning jozibadorligi birinchi navbatda huquqiy barqarorlikka bog‘liq. Investorlar uchun mulk huquqining daxlsizligi, shartnomalar ijrosining kafolatlanganligi va sud tizimining mustaqilligi asosiy omillardan hisoblanadi.

O‘zbekiston misolida so‘nggi yillarda investitsiya muhitini yaxshilashga qaratilgan islohotlar amalga oshirildi. Xususan, soliq stavkalari pasaytirildi, litsenziyalash jarayonlari soddalashtirildi va raqamli davlat xizmatlari joriy etildi. Natijada 2017–2025-yillar oralig‘ida to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmi bir necha barobar oshgani kuzatildi.

2023-yilda O‘zbekistonga kiritilgan xorijiy investitsiyalar tarkibida Xitoy eng katta ulushga ega bo‘lgan (taxminan 20,5 %). Rossiya ikkinchi o‘rinda ($\approx 18,8$ %), Saudiya Arabistoni ($\approx 8,5$ %), Turkiya ($\approx 6,2$ %) kabi davlatlar ham sezilarli ulushga ega bo‘lgan.

2024-yilda O‘zbekistonga investitsiya kiritgan xorijiy davlatlar orasida eng yirik ulushga ega mamlakatlar

Jadval-1

Investitsiya kiritgan xorijiy davlatlar	Kiritilgan investitsiya ulushi (%)
Xitoy	27,9
Rossiya	13,2
Turkiya	6,8
Germaniya	5,2
Saudiya Arabistoni	5
Niderlandiya	4

2025-yilda (yanvar–sentabr / to‘liq yil ma’lumotlari asosida) O‘zbekistonga jalb qilingan investitsiya qiymati sezilarli darajada oshib, umumiy hajm taxminan 43,1 mlrd AQSH dollariga yetdi. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, eng faol investorlar Xitoy — eng yirik investor (taxminan 40 %), Rossiya — ~7–8 %, Turkiya — taxminan 7,7 %, Saudiya Arabistoni — ~3,8 %, Germaniya va Buyuk Britaniya ham sezilarli ulushga ega.

Bundan tashqari, 2025-yilda faoliyat yuritayotgan chet el sarmoyaviy korxonalar soni bo‘yicha ham Xitoy, Rossiya va Turkiya yetakchi o‘rinlarni egallagan.

Iqtisodiy jihatdan investitsiya jozibadorligi quyidagi omillarga bog‘liq:

- makroiqtisodiy barqarorlik;
- inflyatsiya darajasi;
- milliy valyuta barqarorligi;
- bozor sig‘imi;
- mehnat resurslari salohiyati;
- infratuzilma rivoji.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, inflyatsiya darajasi 5–7 foiz atrofida barqaror bo‘lgan mamlakatlarda investitsiya oqimi yuqori bo‘ladi. Shuningdek, logistika va transport infratuzilmasi rivojlangan davlatlar xalqaro kapital uchun jozibador hisoblanadi.

Mening fikrimcha, xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda faqat moliyaviy imtiyozlar yetarli emas. Eng muhim omil — ishonch muhitini shakllantirishdir. Investor uchun shaffoflik, korrupsiyaning past darajasi va prognoz qilinadigan iqtisodiy siyosat ustuvor ahamiyatga ega.

Investitsiyalarni jalb qilish samaradorligini oshirish masalasi nafaqat moliyaviy resurslarni ko‘paytirish, balki ulardan oqilona va maqsadli foydalanishni ham nazarda tutadi. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda investitsiya siyosati kompleks va tizimli yondashuvni talab etadi. Quyida ushbu yo‘nalishlar kengaytirilgan holda bayon etiladi.

1. Institutsional islohotlarni chuqurlashtirish. Investitsiya muhitini yaxshilashning asosiy sharti — barqaror va shaffof institutsional tizimni shakllantirishdir. Bunda mulk huquqini ishonchli himoya qilish, sud-huquq tizimining mustaqilligi, byurokratik to‘siqlarni qisqartirish va korrupsiyaga qarshi kurashish muhim o‘rin tutadi. Qonunchilikning barqarorligi va prognoz qilinishi xorijiy investorlar uchun asosiy kafolat hisoblanadi. Shuningdek, “yagona darcha” tamoyili asosida davlat xizmatlarini ko‘rsatish investitsiya jarayonlarini sezilarli darajada yengillashtiradi.

2. Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish. Raqamli infratuzilmani kengaytirish, elektron hukumat tizimini takomillashtirish va davlat xizmatlarini raqamlashtirish investitsiya muhitining shaffofligini ta‘minlaydi. Fintex, elektron to‘lov tizimlari va raqamli logistika xizmatlarining rivojlanishi tadbirkorlik faoliyatini soddalashtiradi. Bundan tashqari, IT-parklar, startap ekotizimlari va innovatsion klasterlarni rivojlantirish yuqori qo‘shimcha qiymat yaratadigan investitsiyalarni jalb qilish imkonini oshiradi.

3. Ilmiy-texnik salohiyatni kuchaytirish. Innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish investitsiyalarning sifatini belgilaydi. Ilmiy-tadqiqot institutlari, universitetlar va xususiy sektor o‘rtasida hamkorlikni kuchaytirish texnologiyalar transferini tezlashtiradi. Ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirish, venchur moliyalashtirish mexanizmlarini joriy etish hamda yuqori malakali kadrlar tayyorlash investitsiya jozibadorligini oshiradi. Bu jarayon uzoq muddatli barqaror iqtisodiy o‘shishni ta‘minlaydi.

4. Investitsiya loyihalarini baholash va monitoring tizimini takomillashtirish. Investitsiya loyihalarini saralashda iqtisodiy samaradorlik, ijtimoiy ta‘sir va ekologik barqarorlik mezonlarini hisobga olish zarur. Loyihalarni amalga oshirish bosqichlarida muntazam monitoring va audit o‘tkazish mablag‘lardan maqsadli foydalanishni ta‘minlaydi. Raqamli monitoring platformalari orqali ochiq ma‘lumotlar bazasini shakllantirish investitsiya jarayonlarining shaffofligini oshiradi va xavflarni kamaytiradi.

5. Eksportga yo‘naltirilgan ishlab chiqarishni rag‘batlantirish. Eksport salohiyati yuqori bo‘lgan tarmoqlarga soliq va bojxona imtiyozlari berish, logistika infratuzilmasini yaxshilash hamda xalqaro standartlarga mos sertifikatlash tizimini rivojlantirish investitsiya oqimini rag‘batlantiradi. Eksportchi korxonalarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash va tashqi bozorlarga chiqishda konsalting xizmatlarini ko‘rsatish milliy mahsulotlarning raqobatbardoshligini oshiradi.

Shuningdek, mamlakat brendini shakllantirish ham strategik ahamiyatga ega. Investitsiya forumlari, xalqaro ko‘rgazmalar va biznes-sammitlarda faol ishtirok etish

orqali mamlakatning investitsiyaviy salohiyati namoyish etiladi. Masalan, World Bankning “Doing Business” reytingi yoki World Economic Forumning Global raqobatbardoshlik indeksi kabi xalqaro reytinglarda yuqori o‘rinlarni egallash mamlakat imijiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu bilan birga, iqtisodiy diplomatiyani kuchaytirish, xorijiy davlatlar bilan ikki tomonlama investitsiya kelishuvlarini kengaytirish kapital oqimini oshirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, investitsiyalarni jalb qilish samaradorligini oshirish kompleks islohotlar, innovatsion yondashuv va xalqaro hamkorlikni kuchaytirishni talab etadi. Bu esa milliy iqtisodiyotning barqaror va raqobatbardosh rivojlanishini ta’minlashga xizmat qiladi.

Milliy iqtisodiyotga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish iqtisodiy o‘shishning muhim strategik yo‘nalishi hisoblanadi. Tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarning samarali ishlashi investitsiya muhitining barqarorligi, huquqiy kafolatlar va institutsional islohotlar darajasiga bog‘liq. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, investitsiya oqimini oshirish uchun makroiqtisodiy barqarorlikni ta’minlash, raqamli boshqaruvni joriy etish va inson kapitaliga sarmoya kiritish zarur.

Muallif sifatida ta’kidlamoqchimanki, uzoq muddatli investitsiya siyosatining asosi — ishonch va barqarorlikdir. Agar davlat investitsiya muhitini tizimli ravishda yaxshilasa, milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligi yanada mustahkamlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. BMT Savdo va taraqqiyot bo‘yicha konferensiyasi (UNCTAD). *World Investment Report*, 2023.
2. Jahon banki. *World Development Indicators*, 2023.
3. Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi (IMF). *World Economic Outlook*, 2023.
4. Keynes J.M. *Bandlik, foiz va pulning umumiy nazariyasi*.
5. Romer P. *Endogen iqtisodiy o‘shish nazariyasi*.
6. O‘zbekiston Respublikasi Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi hisobot materiallari.
7. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. Rasmiy statistik ma’lumotlar to‘plami.